

NAŠ KMET IN NJEGOVA ZEMLJA

BORIS TUŠEK

Razmerje med individualno delovno silo in kompleksom zemlje kot objektom delovnega udejstvovanja pomeni nastanek posebnega tipa človeka: kmeta. Bistvo kmetstva je obseženo v odnosu poedinca do določene, večje ali manjše zemljiške površine. Odločilne važnosti je v zvezi s tem dognanjem dejstvo, da kmetu zemlja ni le produkcijsko sredstvo, temveč tudi mesto bivanja in življenja sploh. Nanjo je priklenjen s tisočnimi vezmi gospodarske in etične narave, z vso svojo tradicijo in miselnostjo.

Diferenciacija kmetskega človeka po državah, deželah, pokrajinah in manjših geografskih enotah se te osnovne značilnosti kmetskega stanu ni dotaknila, česar pa v ostalem niti mogla ni. Kajti če bi raztrgala vezi med kmetom in njegovo zemljo, bi ga tako avtomatično prevedla v neki drugi, n. pr. meščanski ali delavski stan. Kmet, ki izgubi zvezo z zemljo, preneha biti kmet. Zato jo tudi le redko in prav nerad zapusti. Instinktivno namreč čuti, da bi s tem postal izkoreninjen, list v vetru, brez doma in opore.

Stik z zemljo daje kmetu vekovito stalnost. Za očetom obdeluje v trdi borbi s skopo naravo podedovano grudo sin, za sinom vnuk. Rod za rodom nosi v potu svojega obraza prekletstvo Kajnovu, rod za rodom pada izmučen v grob — ostajata pa kmet in zemlja, vedno sveže pomlajena, vedno z novimi silami prežeta. Dva simbola večno obnavljajočega se življenja in prekipevajočih moči. Dvoje vrelcev, iz katerih črpa človeštvo svoj obstanek: zemeljski plodovi nas hranijo, kmetska kri je regenerativni zaklad narodov.

Donosnost posamezne kmetije določa zlasti njen obseg. Poljedelska produkcija je v veliki meri odvisna od površine, na kateri se zemeljske kulture goje. Bruto-prinos in s tem dohodek kmetije raste v sorazmerju z njeno velikostjo. Z večjo posestjo pa praviloma ni zvezano le večje blagostanje, temveč redno tudi neka oblast, neki vpliv. To opažamo v svetovni politiki na primeru angleških lordov, pruskih junkerjev in madžarskih grofov, katerih privilegirani položaj v družbi izvira iz dejstva, da so lastniki obsežnih veleposestev. A tudi na naši vasi so gospodarji, ki imajo trdne kmetije, neprimerno bolj ugledni kakor njihovi bajtarski sosedje.

Točnih statistik o kategorijah našega podeželskega prebivalstva glede na velikost njegovih posestev nimamo; v tem smo navezani le na bolj ali manj zanesljive cenitve (Erjavca, Prepeluha, Uratnika).

Kdo je prav za prav kmet? Kateri zemljiški posestnik zasluži ta naziv? To vprašanje je prav sporno in legalne definicije naše zakonodaje, prikrojene v določene pravnopolitične namene (n. pr. za kmetsko zaščito), ga niso razjasnile.

Beseda kmet ni istovetna s srbskim in hrvatskim izrazom seljak, ki označuje človeka s sela, z dežele v nasprotju z meščanom. Seljak je vsakdo, ki se bavi z obdelovanjem svoje zemlje in živi stalno na njej, ne glede na to, ali ima poleg tega še kak drug poklic ali opravilo. Kmet pa je po zavesti in občutju našega ljudstva tisti posestnik, ki preživlja sebe in rodbino izključno le z donosom svojega poljedelskega obrata. K drugim pridobitnim virom posega le izjemoma.

Na Slovenskem je približno 160.000 hiš vezanih z zemljiško posestjo tako, da se preživljajo njihovi lastniki s poljedelstvom, če že ne kot z glavnim, pa vsaj kot postranskim poklicem (Uratnik). Sem torej niso vštete le kmetije, temveč tudi posestva cerkva, graščin, meščanstva, delavstva in drugih slojev. Zato trditev, da imamo na Slovenskem 160.000 kmetijskih posestev, še zdaleč ne more veljati. Kajti dognano je, da je le kakih 110.000 posestnikov pri nas takih, da si lahko rede vsaj po eno kravo. Sloja, ki je pod to mejo, nikakor ne bi smeli nazivati z besedo kmet. Kajti njegova gospodarska in sociološka struktura je kljub sličnemu načinu življenja (ki odloča pri pojmu seljak) čisto svojevrstna.

Število pravih kmetov ne znaša na Slovenskem niti 60.000.

Kakor trdi Filip Uratnik, obsega pri nas posestvo, ki povprečno zadošča, pet hektarov. Skoraj dve tretjini naše plodne zemlje pa je razdeljene na posestva, ki te velikosti ne dosegajo. A pripomniti je, da je tudi grunt v velikosti pet hektarov še vedno majhen in da se na njem le težko preživi večja rodbina, posebno če upoštevamo znano razkisanost naših kmetij, kar občutno krči njihove donose. —

Jedro slovenskega kmetijskega stanu tvorijo srednji posestniki, katerih število znaša okrog 45.000. Njihovi grunti, v velikosti od pet do dvajset hektarov, obsegajo nekaj manj kot tretjino naše plodne zemlje.

Srednje posestvo je ideal kmetijskega poljedelskega obrata, zlasti ako obsega nekaj njiv, nekaj gozda, nekaj travnikov in pašnikov, v vinorodnih predelih morda tudi vinsko gorico in so vse parcele več ali manj arondirane.

Nadloge, ki tarejo kmetijski stan, so številne in težke. France Prešeren je položil v svoji »Soldaški« na jezik ošabnega vojščaka malo prevzetne, zato pa ne manj resnične besede:

Skrbi in hude leta
more ubozga kmeta.

Kake skrbi je imel pesnik na umu, je seveda težko ali sploh nemogoče reči. Kdor pa te verze dandanes prebere, pomisli skoraj gotovo na kmetov nevšečni položaj, ko svojih pridelkov ne more prodati po ugodni ceni, dočim je vse tisto, kar sam kupuje, drago, in morajo biti davki, obresti za dolg in druge dajatve brez odloga poravnani.

Neugodne letine spremljajo kmetijski stan iz rodu v rod.

Proti obema tema nalogama je srednja kmetija vsaj deloma zaščitena. Ob slabih letinah je pridelek včasih sicer zelo pičel, vendar pa še vedno zraste toliko, da rodbina ne gladuje. Ako produkcija ni omejena le na eno kulturno vrsto, kar pa pri nas itak ni v navadi, uspe ob splošno slabi žetvi ta ali oni pridelek običajno prav dobro, tako da je zlo vsaj nekoliko omiljeno. Ako imajo take kmetije tudi gozd — in večinoma je tako —, pa v skrajno slabih letinah posekajo nekaj več drevja kot po navadi in njihovi gospodarji so rešeni najhujših neprilik.

Druga nadloga je neodvisna od muh naravnih sil. Njen izvor leži v vladajočem gospodarskem redu, ki je pritegnil tudi slovenskega kmeta pod svoj neizbežni vpliv in ga vklenil v svoje neizprosne okove. Denarno in liberalno gospodarstvo je privedlo nad kmeta novo, nekdanj v dobi naturalnega in vezanega gospodarstva povsem neznano zlo v obliki kriz.

Tudi proti krizam — tu prihajajo v poštev agrarne in splošno gospodarske krize — se srednja posestva najlaže bore. Že glede na to, da so po

svojem obsegu mali obrati, je njihova možnost prilagoditve danim razmeram prav velika. Brez posebnih težkoč uvajajo nove kulture, ki so se izkazale kot rentabilne. Ako je njihova produkcija večstranska, se zanje vedno znova potrjuje staro pravilo, da se za ta ali oni pridelek še vedno najde kolikor toliko ugodna cena.

Gospodarjenje na srednjih kmetijah smemo po vsej pravici nazvati rodbinsko, to pa zato, ker je delovna zajednica, ki jih obdeluje in oskrbuje, gospodarjeva rodbina. Te torej ne spaja le življenjska, ampak tudi delovna skupnost, kar je sociološko dejstvo neprecenljive važnosti. Radi ozke medsebojne povezanosti vseh svojih članov je kmetška rodbina tako trdna in v svojih temeljih zdrava. Moralne osnove, na kateri je zgrajena, tokovi našega časa niso mogli resno omajati. Razvodi in ločitve zakonov so na deželi prav redka, izjemna prikazen. Ker so delovne sile na posestvu zaželeni, so kmetške rodbine večinoma številne. Ako je pri hiši obilo otrok, pomeni to, da je pripravljenih obilo rok za obdelovanje zemlje, pa tudi, da rod ne bo izumrl, ne dom prešel v tuje roke.

Srednji kmetški grunti so dovolj veliki, da nudijo gospodarju in njegovi rodbini dostojno eksistenco. Vsaj v normalnih prilikah je tako. Trdnemu kmetu ni treba od poljedelstva posegati še k drugim opravilom. On živi od svoje zemlje. Srednja kmetija je običajno tudi toliko gospodarsko močna, da daje otrokom, ki ne ostanejo na grudi, možnost, da se izobrazijo v kakem drugem poklicu. Iz srednje plasti kmetškega naroda se vedno na novo izpopolnjujejo vrste najrazličnejših stanov: obrtniškega, uradniškega, trgovskega itd.

Sloj trdnih kmetov tvorijo naši nekdanji tako ponosni in samozavestni gospodarji, ki so imeli vero v svoje delo in njegove sadove. Vojna in povojna doba s svojimi globokimi pretresi pa je v tem oziru mnogo izpremenila in poslabšala. Danes tudi najtrdnejši posestnik nima več tako ugodnega gospodarskega in družabnega položaja, kakor ga je imel tedaj, ko je Ivan Tavčar zapisal besede:

Kmet je kralj. Če ima dobro in čedno napravo, če ima primerno zemljo, da jemlje iz nje življenje in davek, če nima dolgov, pač pa polne hleve, in če ima še kopico zdravih in pokornih otrok, je kmet kralj, neodvisen od vsega sveta. —

Čim več ima kdo zemlje, toliko višji je njegov ugled in močnejši vpliv. Na najtrdnejše gospodarje se ozira vsa soseska, manjši kmetje vedno čakajo, da o važnejših zadevah najprej veljaki izrazijo svoje mnenje, šele potem se, največkrat po njihovem zgledu, sami odločijo. Rihtar je bil vedno eden izmed najuglednejših gospodarjev na vasi. Tudi dandanes se postavlja za župana kmetških občin eden izmed najveljavnejših občanov. Županska čast je v mnogih uglednih kmetških rodbinah dejansko dedna. Tudi ostali člani občinskega odbora se volijo praviloma iz vrst trdnejših posestnikov.

Kakor je teoretično težko in skoraj nerešljivo vprašanje, kje se neha bajtar in kje prične kmet, je vendar med podeželskim prebivalstvom samim za posamezne konkretne primere stvar dognana. Ljudstvo se je po lastnem preudarku in svojih življenjskih izkušnjah odločilo za to, koga priznava za »kmeta« (namreč trdnega kmeta) in kdo tega naziva ne zasluži. Običajno velja pravilo, da je »kmet« tisti, ki ima konja. Toda pod okolnostmi ta kriterij ne drži, ker veljajo pogosto za kmete posestniki, ki konja nimajo,

pač pa imajo vprežno rogato živino, jarem volov. Tako zlasti v hribovitih predelih.

Po posestnih kategorijah se skoraj v vseh slovenskih pokrajinah kmetje dele na celozemljake ali gruntarje, polzemljake ali polgruntarje, četrtzemljake ali četrtgruntarje. Te klasifikacije postajajo pod okoliščinami celo poklicni nazivi. Na Dolenjskem in Notranjskem se vnašajo v krstno knjigo in izpiske iz nje, se objavljajo pri oklicih itd.

Srednja posestva so temelj vsakega zdravega kmetskega stanu. Tega načela so se držala tudi naša oblastva pri izvajanju agrarne reforme v povojnih letih. Ker je slovensko podeželje že itak preobljudeno, bi bila notranja kolonizacija in s tem ustanavljanje novih kmetskih gospodarstev pravi nesmisel, poleg tega pa bi bilo to zvezano tudi z velikimi stroški in bi zahtevalo v potankosti izvedeno organizacijo. Zato se je izvršila naša agrarna reforma do neznatnih izjem po načelu adjacento. Razlaščeno zemljo so pridelili sosednim malim kmetom, da bi s tem utrdili njihov gospodarski položaj. Ker pa se je za 16.000 hektarov, ki so bili na razpolago, priglasilo okrog 20.000 interesentov, ni posameznik dobil niti enega hektara. Ponekod je prišla razlaščena zemlja proti odškodnini prav v lastnino adjacento, drugod v upravo občin, ki dajejo poedine parcele v zakup. Z narodnogospodarskega stališča je učinek približno enak.

Že od nekdanj je opaziti, da se slovenska kmetska posestva drobe kar naprej. To ima za vse naše gospodarstvo neugodne posledice, kajti kmetije so z vsakim dnem manj tiste gospodarske enote, ki bi bile zmožne svojega lastnika in njegovo rodbino preživljati. Število naših trdnih kmetov pada, slovensko podeželje postaja vedno bolj siromašno. Niti agrarna reforma tega razvoja ni mogla zavreti, ker je bilo razlaščene sorazmerno premalo zemlje.

Vzroki delitve kmetij so različni. V prvi vrsti je tu treba omeniti dedovanje. Na Slovenskem velja sicer kot običajno pravo pogodovalno dedno nasledstvo (nem. Anerbenrecht), po katerem prevzame celotno posestvo eden izmed dedičev, večinoma najstarejši sin, ki mora brate in sestre izplačati, vendar pa se je pričel v zadnjih desetletjih ponekod uveljavljati princip realne delitve, kar je bilo v prejšnjih časih nezaslišano. Realna delitev, ki je uvedena že od nekdanj v Prekmurju kot deželi ogrske krone, je največji uničevalec trdnih gruntov. Racionalni francoski kmet se je zavedel nevarnosti, ki mu preti po tem dednem sistemu, uveljavljenem v Napoleonovem kodeksu. Izogniti se ji skuša s tem, da umetno omejuje število rojstev. Ker mora ostati kmetija neokrnjena, sme imeti gospodar le enega ali dva otroka. Seveda z nacionalnega in populacijskega stališča taka miselnost ni neoporečna in povzroča francoskim državnikom velike skrbi.

Drobljenje kmetij povzročajo tudi odsvojitve poedinih parcel med živimi, ki so posledica nevšečnih gospodarskih razmer, posebno velike zadolženosti. Opaziti je, da prehaja po vojni mnogo kmetske zemlje v nekmetske roke. Zlasti meščanstvo jo rado kupuje, ker sodi, da je to v sedanjih nestalnih časih najvarnejša naložba kapitala. Še bolj vznemirjajoče kot to samo pa je dejstvo, da prehaja v nekmetsko lastnino prav najbolj donosna kmetska zemlja, namreč tista, ki leži pod gozdovi in vinogradi. S tem se naravnost uničujejo najizdatnejši viri blagostanja našega podeželja.

Ena najvažnejših nalog naše agrarne politike bi bila, da zaščiti obstoj srednjih kmetij z vsemi sredstvi, ki so ji v tem oziru na razpolago. Trdna,

življenja sposobna kmetija naj bo po vzorcu rolničkega nedila (v čeških zemljah) ali Erbhofa (v Nemčiji, po zakonu iz l. 1934) nedeljiva. Vsakokratni gospodar naj bo le hasnovalec zemlje, ki jo mora kot dediščino očetov prenesti v roke potomstva. Deduje naj le en otrok, ki ima glede na brate in sestre privilegiran položaj. Odpravnine naj bodo nizke in plačilni pogoji ugodni, da se mladi gospodar že takoj po prevzemu posestva ne bo zakopal do vratu v dolgove, ki bi ga morili vse življenje. Realne delitve naj se sploh onemogočijo.

Nujno bi bilo treba preprečiti tudi prehod kmetske zemlje v nekmetske roke.

Srednje kmetije so razdeljene po vseh naših pokrajinah precej enakomerno med mala posestva in veleposestva. Najbolj ugodna tla zanje so nekateri alpski predeli. Zato jih je največ na Koroškem, pa tudi na Gorenjskem, zlasti tam, kjer se je naselitev izvršila po dvorcih in je prebivalstvo redko poseljeno. Kmetije, ki leže na samem, so prej velike kakor majhne. — Pa tudi nekateri nižinski predeli vzhodne Slovenije se odlikujejo po večjih kmetijah.

Pravih veleposestev, latifundij, pri nas ni več; izginila so že v preteklem stoletju in prej. Zadnje ostanke je vzela agrarna reforma. Le iz političnih razlogov se je ohranilo nekaj res velikih gozdnih obratov.

Naša veleposestva bi lahko razdelili na dve kategoriji: na taka, ki so v kmetskih in na taka, ki so v nekmetskih rokah. Med temi drugimi je večji del preostanek fevdalnih veleposestev, ki so bila v lastni svetne zemljiške gospode in cerkva. Agrarna reforma jih je precej ostrigla. Njihovi lastniki svetnega stanu so večinoma nemškega pokolenja in često absentisti. Gospodarjenje na teh veleposestvih ni vedno na višku, ker se lastniki zanje premalo zanimajo. Prezadolžitev je pogost pojav. Čas jim ni naklonjen, zato večinoma propadajo. — Neznatno število veleposestev je tudi v lasti meščanstva.

Nas bolj zanimajo kmetska veleposestva. Ta so po obsegu precej majhna, prav za prav le večja srednja posestva. Pravih kmetskih veleposestev, kot jih poznajo n. pr. v Vojvodini in ponekod v Srbiji, pri nas tako rekoč ni.

Čisto izjemen je na Slovenskem pojav, da bi bil kmetski veleposestnik rentnik, da bi dal svojo zemljo v zakup, odšel v mesto in živel tam od zakupnine. To se že radi tega ne dogaja, ker je pri nas zemljiška renta skrajno nizka in zato nihče ne bi mogel plačevati visokih zakupnin. Kdor hoče v Sloveniji od zemlje živeti, mora na njej delati. Zategadelj so domala vsi naši kmetski veleposestniki ostali na grudi. Sami se sicer po navadi ne bavijo s kmetijstvom kot takim, to je z obdelovanjem zemlje, ampak svoj obrat samo vodijo, ga nadzirajo in upravljajo. Pač pa se s kmetskimi posli bavijo še vedno člani njihove rodbine, a nujno potrebne so že najete delovne sile. Te delimo na stalne in nestalne. Med stalne spadajo hlapci, dekletke, pastirji. Zaposlene so na kmetiji vse leto neprenehoma. V hiši imajo hrano in stanovanje, mezdo pa dobivajo po dogovoru. Hlapci so v Jugoslaviji slovenska posebnost, a tudi v avstrijskih deželah jih poznajo, dočim Srbi in Hrvati nimajo niti pravega naziva za uslužbenca te vrste. Poleg vsega ostalega jim namreč izraz sluga označuje tudi našega hlapca. Slično je z deklami. — Nestalni poljski delavci so težaki, ki jih najemajo ob času najhujšega navala dela. Sem spadajo kosci, ženjice, kopači itd. Izhajajo iz vrst našega podeželskega maloposestniškega življa, ki sam nima dovolj zemlje, da bi se mogel

preživljati. Zato stavi veleposestnikom svojo delovno silo na razpolago, hodi k njim na »dnino«, v »tabrh« ali na »dero«. Dninarji dobivajo mezdo v denarju ali v naturalijah, a tudi kombinacije obojega so pogoste. Težaki sami veliko raje jemljejo denar, »za katerega se vse dobi«. Tiste dni, ko delajo, dobivajo polno hrano. Izjemoma pa hrane ne dobe, tedaj so na Štajerskem v »suhi deri«. Na Dolenjskem velja ponekod navada, da dajo gospodarji dninarjem, ki delajo pri njih ves teden, v soboto poleg mezde tudi še nekaj hrane za nedeljo (ali kruh ali mleko). Ženjice dobivajo po končani žetvi vsaka hleb kruha.

Običajno so poljski delavci doma v neposredni bližini kmetije, na kateri delajo. V tem primeru hodijo spat na svoje domove. Tu in tam se pa zgodi, da pridejo od daleč in ne morejo vsak večer oditi domov ter se sledečega jutra zopet vrniti na dnino. Zato ostanejo čez noč na kmetiji in spijo navadno na svislih. Njihovo delo ima bolj ali manj, če že ne povsem sezonski značaj. Take primere opazamo na Štajerskem (kmetije pod Donačko gorō, obiranje hmelja v Savinjski dolini), pa tudi na Notranjskem, kjer se takemu, po več dni trajajočemu delu pravi žernada.

Naši veliki kmetje si zagotavljajo delovne sile na rajrazličnejše načine. Za njivo, ogone, gredo ali drugo parcelo, ki jo ima kak kočar v zakupu, mora kot odmeno delati določeno število dni v letu. Temu se pravi na Štajerskem »odsluževati«. Kdaj je treba priti »na odsluž«, določi zakupodajalec. Delovne sile te vrste so kmetu najbolj zagotovljene. Včasih zorje velik kmet, ki ima vprego, bajtarju, ki je brez nje, njivo ali mu zvozi nanjo gnoj, za kar mu mora ta zopet toliko in toliko dni priti delat. Ponekod dovoljujejo posestniki, ki imajo gozd, soobčanom, ki so brez njega, da si nasekajo v njihovem potrebna drva, seveda pod pogojem, da bodo prišli toliko in toliko dni na neplačano dnino.

Vprašanje delovnih sil je v poljedelstvu zelo važno, posebno v takih pokrajinah, kjer prevladujejo veleposestva. Pri nas, kjer so v veliki večini mala posestva in je obratovanje rodbinsko-kmetsko, to vprašanje ne dela posebnih preglavic. Vendar je bilo, zlasti zadnja leta pred krizo, ponekod opazati občutno pomanjkanje poljskih delavcev. Povzročil ga je napredujoči beg podeželskega prebivalstva v mesta.

Popolna specializacija v produkciji se tudi na naših veleposestvih ni nikjer dosledno izvedla. Velik del tega, kar se pridelava, se tudi tu še vedno konsumira v domačem gospodinjstvu.

V bližini mest, zlasti večjih, so kmetski veleposestniki po svoji gospodarski miselnosti in po svojem načinu življenja precej pomeščanjeni. Njihovo gospodarjenje je večinoma napredno in kot tako zgled racionalnega izkoriščanja tal ostalim kmetovalcem.

Na gornjem Dolenjskem se zove kmetsko veleposestvo španija. Španija je mnogo večja kot grunt in obsega navadno teritorialno zaokrožen kompleks zemlje. Njeni gospodarji tvorijo nekakšno kmetsko aristokracijo, ki živi vedno v prijateljskih odnosih s podeželsko inteligenco: z župnikom, če slučajno lastnik španije ni liberalec, in z učiteljstvom, s sodnikom iz bližnjega večjega kraja, davkarjem itd. S svojimi družinami so se še do pred kratkim vozili v kočijah, dokler je bilo to namreč znak ugleda in veljavnosti. Sploh postajajo španije s svojo bahavo košatostjo vse bolj in bolj zgodovinska prikazen. Izenačenje njihovih gospodarjev s plastjo bogatejših srednjih kmetov vidoma napreduje.

Glavna naloga veleposestev, pa bodisi kmetjskih in še bolj nekmetskih, je ta, da dajejo s svojim umnim gospodarjenjem dober zgled ostalim poljedelskim obratom. Umno gospodarjenje jim je olajšano iz več razlogov. Ker so gospodarsko dovolj močna, jim ni težko izvajati melioracij v večjem obsegu; svojim lastnikom nudijo sredstva za zadostno strokovno izobrazbo; veliko prej in pod ugodnejšimi pogoji pridejo do kreditov raznih vrst; poljedelske stroje laže nabavijo in jih tudi bolj temeljito izkoriščajo, itd.

Kar se tiče vprašanja delovnih sil, bi morala veleposestva sama stremeti za tem, da se kolikor toliko zavre beg kmetjskega prebivalstva v mesta, kamor ga vlečejo boljše plače, udobnejša stanovanja, urejen delovni čas, zabave in drugo. Kaj znano je dejstvo: čim manj delovnih sil je na razpolago, tem dražje so. Država sama pa bi morala socialnopolitično zaščititi poljskega delavca, ki je pri nas še čisto neorganiziran, pa skoraj prav tako potreben pomoči kakor industrijski ali obrtni delavec.

Pod spodnjo mejo srednjega posestva leži malo posestvo, ki spada med značilnosti našega podeželja. O tem zgovorno pričajo številni sinonimni izrazi za njihove lastnike iz vseh slovenskih pokrajin: bajtar (Kranjsko, Primorsko), kočar, kočler, želar (Štajersko), kučar (Prekmurje), gorman (Haloze), kajžar (Štajersko, Koroško, Kranjsko).

Odstotek malih kmetij je po vseh naših deželah dokaj izenačen. Značilno pa je, da je zemlja tem bolj razkosana, kolikor bolj je rodovitna. Zato raste število malih kmetij od zapada proti vzhodu, največje je na Dolenjskem, v Beli Krajini, na vzhodnem Štajerskem in v Prekmurju. Vzhodni del Štajerske tvori skupaj s Hrvatskim Zagorjem močno preobljuden in zato zelo siromašen kotel. Tudi je razdrobljenost zemlje na Štajerskem in v Prekmurju večja kakor na Kranjskem. Izvor temu je dejstvo, da zavzemajo v teh pokrajinah vinorodni kraji, ki drobljenje posestev posebno pospešujejo, relativno večji obseg kakor na Kranjskem.

Daleko glavni konzument malih kmetij je še vedno in bo po vsem videzu tudi ostal producent sam, torej kmet s svojo rodbino. Sicer pa je tudi pri naših večjih in srednjih kmetijah do neznatnih izjem tako. Filip Uratnik ugotavlja, da slovenska kmetjska rodbina dve tretjini tistega, kar porabi, sama doma pridelava.

Mali posestniki morajo imeti poleg poljedelstva še drug, postranski zaslužek. Zato se bavijo ali z obrtjo ali pa stavljajo premožnejšim kmetom in veleposestnikom svojo delovno silo na razpolago kot dninarji.

Naši podeželski obrtniki, krojači, čevljarji, mizarji, so v bistvu še vedno kmetje. Če zemlje nimajo v lastnini, jo pa imajo vsaj v zakupu. Živijo, mislijo in čutijo kmetjski. K obrti so posegli le radi tega, ker so njihova posestva premajhna, da bi jih mogla preživljati.

Nekatere maloposestniške vasi imajo močno obrtniški značaj, posebno na Gorenjskem, kjer so med pravimi kmetjskimi vasmimi posejane pretežno obrtniške vasi, n. pr. Ljubno, Kropa, Železniki, Žiri. Radi močne aglomeracije in včasih stoletne tradicije se je obrtniški stan tu dvignil iz kmetjske mase in se osamosvojil tudi v sociološkem in psihološkem oziru.

Okraj ribniški slovi že izza starih časov po lesni domači obrti. Pozimi izdelujejo maloposestniške rodbine sita, rešeta, lesen kuhinjski pribor, sploh vse tisto, kar imenujemo z besedama suha roba. Spomladi se s temi izdelki

oče Ribničan napoti v širni svet. Z izkupičkom, ki ga pošlje in prinese domov, se skuša rodbina preriti skozi življenje.

V okolici Trbovelj se iz vsake kmetske hiše vsaj po en član bavi z rudarstvom. Tak človek je doma kmet in kot tak zastopa kmetske interese, v revirju pa je rudar in se zato bori za delavske pravice. S to spojitvijo poklicev je nastal nov gospodarski in sociološki tip, ki ni ne kmet ne rudar, pač pa oboje skupaj. Gospodarska in agrarnopolitična pomembnost tega razmerja je v tem, da tak človek ni v nevarnosti, da se odtrga od zemlje in izgubi vsak stik z njo. Pri njem je še vedno mogoč popoln povratak k zemlji, ki je sicer pri industrijskih delavcih izključen (prim. E. Vandervelde: *L' exode rural et le retour à la terre*). Ivan Cankar je zapisal, da se vrne tovarniški delavec na grudo le umirat.

Dočim je glavni zaslužek malih kmetov še vedno kmetovanje, to je obdelovanje lastne zemlje in reja lastne živine, izhajajo glavni dohodki gospodarjev pritlikavih kmetij iz postranskega zaslužka. Mali kmet si večinoma še lahko redi kravo, ki je pri hiši »pol življenja«, kakor se pravi na Štajerskem, pritlikavi kmet je ne more več rediti.

Kmetske rodbine z majhno posestjo so običajno zelo številne (cunjarji). Otroci so nezadostno hranjeni in morajo že zgodaj trdo delati. Zato so slabo razviti, često bolehní. Komaj dorastejo, morajo v svet, s trebuhom za kruhom. V mestih tlačijo kot cenena delovna moč mezde.

Izrazita maloposestniška pokrajina je Dolenjska. Nikjer drugje ni toliko bajtarjev, kajzarjev in — osobenjkarjev. Sloj osobenjkarjev tvori pravi agrarni proletariát. Dočim ima namreč bajtar kočó in navadno vsaj nekaj zemlje, nima osobenjkar lastnega krova, temveč je na stanovanju pri kakem večjem kmetu. Ponekod imajo premožni gospodarji razen svojih domačij na posestvu še kočó, to pa zato, da se vanjo umaknejo, ko predajo posestvo otrokom, hoteč se s tem izogniti večnim prepírom, ki jih imajo prevžítkarji s prevzemniki, ako žive pod isto streho. Dokler pa se to ne zgodi, stanujejo v kočah najemniki — osobenjkarji. Ti so živeli prvotno le v vinskih gončah. Danes pa jih najdemo v krajih, kjer vinska trta ne uspeva in kjer tudi v preteklosti ni nikdar uspevala. Pojem se je torej razširil preko svojih prvotnih krajevnih meja. Pa tudi glede na vsebino izraza so polagoma nastale spremembe. Beseda osobenjkar pride od tega, ker se je dolinski pobeglica naselil v sobi zidanice (prim. Dolenčeve razprave o Gorskih bukvah in slovenskem običajnem pravu); bil je torej najemnik. Če se pa danes na Dolenjskem trdi, da »sabenš'na ni grunt«, potem to pomeni, da je pač manjša posest kakor grunt, a posest vendarle. Razlika med osobenjkarjem in bajtarjem je ponekod že zelo megljena ali pa že čisto zabrisana. Na Kočevskem so osobenjki oni, ki imajo samo hišico, a zemlje nič, v okolici Novega mesta pa je sabenščina zopet posestvo, od katerega gospodar s svojo rodbino ne more živeti.

Dolenjski malokmetski živelj je v svojih delih odlično popisal Josip Jurčič, ki mu je samemu tekla zibel v preprosti kmetski izbi.

Dolenjska je veliko preobljudena pokrajina. Industrije ni tu skoraj nobene, tudi obrti v primernem obsegu ne. Osobenjkarji in bajtarji so navezani na poljedelstvo, ki jih pa ne more dovolj zaposliti. Zato se je mnogo naših Dolenjcev izselilo. Konec preteklega stoletja je to ljudstvo popadla nekaka mrzlica: pričelo se je trumoma odpravljati v Ameriko. Danes je ni na Dolenjskem skoraj hiše, ki ne bi imela kakega sorodnika onstran Oceana.

Koliko sinov slovenske matere je šlo tedaj v nepovrat, tujina se diči z deli njihovih rok. Domov so pošiljali svoje prihranke, ki so bili prav občutna postavka v naši plačilni bilanci. Po vojni je izseljevanje ponehalo. Zato pa malokmetiški sinovi tem bolj silijo v mesta, k orožnikom, k financii in v slične službe.

Prekmurski agrarni proletariat je hodil pred vojno čez poletje na bližnja madžarska veleposestva. Z državno razmejitevijo je postalo to nemogoče in val prekmurskih sezonskih delavcev se je obrnil v Vojvodino in Slavonijo, kjer so pa možnosti zaslužka radi izvedbe agrarne reforme vedno manjše. V zadnjih letih jih je mnogo hodilo v Nemčijo in Francijo, a kako bo s tem v bodoče, pač ne bi mogel nihče prerokovati. Vprašanje sezonskih delavcev je slej ko prej pereč, nerešen problem, ki se ga vsi boje načeti.

Našim kajžarskim in pritlikavim kmetijam nobeno še tako racionalno gospodarstvo, ne stroji ne umetna gnojila, ne morejo izdatno pomoči. Ločitev obratovanja od zemlje (Trennung von Grund und Boden), to mogočno geslo povojne dobe, se ne glasi prav nič več tako prepričevalno kakor nekdanj. Ločitev obratov od zemlje se da izvesti pač le do določene meje, ker glavni produkcijski vir ostane še vedno grunt. Z njo pa so vedno, tudi pri veleposestvih, združene nevarnosti, kar se je pokazalo zlasti v poslednjih letih, ko so cene vse prej kot stalne in so vse napovedi za bodočnost nezanesljive.

Vendar pa je umno gospodarjenje rešilna bilka naših malih kmetij. Strokovnjaki so dognali, da bi se dala pri nas agrarna produkcija zvišati skoraj na dvakratni sedanji obseg, ako bi se v polni meri posluževali vseh modernih pridobitev agronomske tehnike. Da se bo to zgodilo v bližnji bodočnosti, sicer ni pričakovati, gotovo pa je, da delnega zvišanja produkcije ne bi bilo nemogoče doseči. S tem bi se izdatno izboljšal položaj poedinih, zlasti manjših kmetijskih obratov, pa tudi položaj našega narodnega gospodarstva na splošno, ker bi to znižalo, mogoče sploh odpravilo našo agrarno pasivnost. Kmetu, ki gospodari bolj za preživljanje rodbine, ne bi bilo treba trpeti več pomanjkanja; kmet pa, ki dela bolj za trg, bi imel več prodati.

Dandanes se industrijske države agrarizirajo. V tem oziru so Italija, Nemčija (prej tudi Avstrija, prim. tkzv. Agrarkurs pod Dollfussovo vlado) in druge veliko dosegle. Postavile so se na stališče, da mora biti vsak košček zemlje optimalno izkoriščen. Tudi Slovenija bi se morala pričeti v tem smislu agrarizirati. Sicer je res, da smo v bistvu še vedno agrarna pokrajina — toda pasivna; naš narod se hrani beraško slabo.

Intenzivnost gospodarjenja je odvisna od množine dela in kapitala, ki sta v poljedelski obrat vložena. Zato je intenzivnost ali delovna ali kapitalna.

Ugotoviti moramo, da je gospodarjenje našega kmeta delovno precej intenzivno, a po drugi strani kapitalno ekstenzivno. To nujno sledi iz gospodarske strukture našega podeželja. Domačih delovnih sil je skoraj v vsaki hiši dovolj in na pretek, hudo pa primanjkuje kapitalov, posebno denarja.

Intenzivacija gospodarjenja na naših kmetijah je dvojnega izvora, zato se je tudi na dva različna načina izoblikovala.

Prvič je nanjo vplivala velikost poljedelskih obratov in ozir na število oseb, ki jih mora posestvo preživeti. Povsod opažamo, da je gospodarjenje tem intenzivnejše, čim manjša je kmetija in čim več je pri hiši otrok. Zemlje ima tako gospodarstvo malo, ljudi pa mora prehraniti veliko, zato stremi njegov lastnik nujno za tem, da poveča produkcijo in izboljša njeno kvaliteto. To je lahko izvedljivo, ker so delovne sile na razpolago. Taka intenzivacija je

izrazito delovna, kapitalna le izjemoma. Znano je, da je zemlja najmarljiveje obdelana na Krasu, kjer je primanjkuje. Tam je izkoriščena dobesedno vsaka gruda plodne prsti. Mnogo manj skrbni so v tem oziru naši ravninski kmetje, zlasti bogatejši.

Drugič pa je vplival na intenzivnost obdelovanja zemlje trg. Njegova bližina pospešuje izbor in gojitev onih kulturnih vrst, ki imajo najboljše cene in dajejo torej najvišje donose. Zemljiška renta raste sorazmerno z bližino trga, čeprav se povečujejo v isti smeri tudi režijski stroški (mezde itd.). Posestva v bližini mest goje najbolj intenzivne kulture (vrtovi!), a produkcija je uravnana v veliki meri po zahtevah trga. Kmetijski gospodarji so se tu navzeli prave trgovske miselnosti. Intenzivnost njihovega gospodarjenja je delovna in kapitalna.

Malo kmetijsko gospodarstvo sloni v primeri z večjim poljedelskim obratom na bolj naturalni podlagi. Tu se producira pretežno za lastne potrebe rodbine, tam več za trg. Za malo kmetijsko gospodarstvo je odločilne važnosti letina, za večja posestva pa cene agrarnih produktov.

In ako si sedaj ogledamo vprašanje, kako je agrarna kriza vplivala na slovenske kmetijske obrate, opazimo, da je gospodarsko precej izenačila večja posestva z malimi. Kajti krize, ki so posledice denarnega gospodarstva, prizadenejo v prvi vrsti tiste obrate, ki producirajo za trg. Kdor bi produciral izključno le zase, — kar pa je dandanes pri naših kmetijskih posestvih izključeno, — temu nobena kriza ne bi mogla škodovati, ker rast žita in prospeh živine ni v prav nikaki zvezi s konjunkturo in trgom.

Gospodarski položaj našega malega kmeta je nevšečen, ker je množina njegovih pridelkov neznatna. Gospodarski položaj srednjega in večjega kmeta pa je bil ugoden tako dolgo, dokler je bil indeks cen agrarnih produktov visok. Čim so cene padle, so se kmetom dohodki skrčili, dočim so dajatve ostale iste ali pa so se celo zvišale. Prej so bili na slabem mali kmetje, danes je na slabem ves kmetijski stan.

Slovensko maloposestništvo je danes v takem položaju, da se nanj nikakor ne morejo več nanašati Jurčičeve besede: Kmetstvo ne redi, a pošteno živi. Male kmetije v sedanji dobi ne živijo pošteno svojih lastnikov, dovoljujejo jim le bedno životarjenje.

Najmanjšo kategorijo zemljiških posestnikov, ki se bavijo z obdelovanjem zemlje, tvorijo tako zvani parcelni posestniki. Včasih jih nazivajo tudi parcelni kmetje, toda tu po pravem že dolgo ni več govora o kmetih.

Parcelnih posestnikov je več vrst. Prvič spada semkaj del podeželskega proletariata, ki dobiva glavne dohodke s poljskim delom pri večjih gospodarjih. Tisti košček zemlje, ki ga imajo ti mali ljudje v lastnini ali mogoče le v zakupu, jim daje najpotrebnejša hranila, krompir, zelenjavo in podobno. Tudi vaški obrtniki imajo vsaj nekaj zemlje, zelnik in njivico. Celo pretežni del meščanstva naših malih mest ima košček polja, če že ne v lastnini, pa vsaj v zakupu. Kajti prebivalstvo teh mestec, zlasti obrtniško, kaže še skozi generacije na pol kmetijski značaj.

Novejšega izvora so parcelne posesti delavskega stanu. Pokret v njihov prospeh se je pričel v Nemčiji in se odtod razširil v druge države. Delavec je najbolj nestalen element človeške družbe. Iz tega izvirajo različne nevšečnosti, ki se jim je mogoče izogniti tako, da se delavec priklene na kos zemlje, ki mu deloma zagotavlja existenco. Parcele delavskega stanu se obdelujejo

največ kot vrtovi. Vidimo jih v neposredni okolici industrijskih centrov, pri nas okrog Maribora, Kranja, Jesenic. Vendar je ves pokret šele v povojih.

Parcelna posestva so znana po veliki intenzivnosti obdelovanja, zemlja je tu do zadnjih možnosti izrabljena. Njihov veliki narodnogospodarski in socialni pomen je v tem, da zalagajo siromašno podeželsko, malomeščansko in delavsko plast prebivalstva z najpotrebnejšimi hranili. Pridelki služijo edino le domačim potrebam.

Kakšen je slovenski kmet po obči gospodarski miselnosti?

Čisto naturalnega gospodarstva pri nas ni več. Kmet nikjer ne producira izključno le zase in za svojo rodbino, temveč vedno tudi za trg.

Kako pa je razmerje med produkcijo za kritje lastnih potreb in za potrebe trga, se ne da niti približno določiti. To razmerje je različno od kraja do kraja, od gospodarstva do gospodarstva. Odločilen vpliv pa ima nanj dvoje tendenc:

Prvič vztrajanje v tradiciji, čeprav na škodo gospodarjenja.

Drugič računsko stremljenje po čim večjem denarnem donosu posestva.

Predstavnik prve skupine je konservativno tradicionalni kmet, predstavnik druge kmet-podjetnik.

Konservativno-tradicionalni kmet usmerja vse svoje gospodarjenje tako, da krije domača produkcija kolikor mogoče veliko potreb njegove rodbine.

Ta tip gospodarja je preostanek prejšnjih dob, ko je kmetska produkcija krila domače potrebe in se je nekaj malega prodalo za dajatve, kupiti pa ni bilo treba skoraj ničesar, ker so vse potrebno izdelali v hiši.

Konservativno-tradicionalni kmet goji vsakovrstne kulture, rentabilne in nerentabilne. K temu ga sili namen njegovega gospodarjenja — avtarkija.

Zemlja mu ni obrat, ki naj donaša tako in tako visoke donose, pač pa tisti vir, ki daje njemu in njegovi rodbini živeti. Delo tu ni preračunano v denar. Kmet gara kot črna živina, prav nič ne pozna deset ali osemurnega delavnika. Delo zanj še nima cene, ki bi se dala izraziti v denarju.

Novotarijam je konservativno-tradicionalni kmet nedostopen. Načina gospodarjenja ne izboljšuje, novih kultur ne uvaja, ker mu za kritje rodbinskih potreb ne koristijo. Znan je prečesti izrek kmetov te vrste: Če je bilo tako gospodarjenje dobro za deda in očeta, bo dobro pač tudi zame.

S svetom ima tradicionalni kmet le malo stikov, denarno gospodarstvo mu dela težave, ne more se vanj prav vživeti. Dobro čuti, da je v razvoju dogodkov zaostal. To vzbuja v njem nezaupnost, ki mu škodi zlasti v trgovskih odnosih, ako jih sploh ima. Dolgo časa so ga izžemali vaški oderuhi, ki še dandanes niso popolnoma izginili. Pri prodaji njegovih pridelkov posredujejo prekupčevalci, ki imajo od njegovega težkega dela največji dobiček.

Kakor kaže gospodarsko udejstvovanje konservativnega kmeta neko okostenelost, tako poteka vse njegovo življenje v tradicionalnih oblikah. Rodbina je trdna in gospodarjeva avtoriteta nekaj zaleže. Značilno je razmerje med gospodarjem in služinčadjo, hlapci, deklami, pestunjami, pastirji, ki se po slovenski ljudski govorici nazivajo s skupno besedo »družina«. Med »družino« in gospodarjem ter njegovo rodbino vlada tu še staro patriarhalno razmerje, ki ga Izidor Cankar v uvodu k Hlapcu Jerneju svojega bratranca naziva razmerje med gospodarjem in hlapcem po stari krščanski morali in tradiciji. Fantek, še nedorasel in mogoče še šoli zavezan, pride v kmetsko domačijo za pastirja. Ko malo dorase, ga naredo za hlapca in kot tak živi na posestvu

leta in leta. Navadno doživi, da zagospodari eden izmed tistih, ki jih je on kot malčke pestoval in učil hoditi. Ko osivi in obnemore, ga nihče ne zapodi od hiše. Zaslužil si je kot in mesto pri skledi za svoja stara leta. S kmetško rodbino veže »družino« delovna in življenjska skupnost. Vsi jedo za isto mizo, zajemajo iz iste sklede. Hlapca naziva rodbina »naš Janez«, deklo »naša Micka«. Gospodar je za družino »oče«, gospodinja »mati«.

Na lepem razmerju »družine« in gospodarja, ki temelji na medsebojni zvestobi, je zgrajena moč in veličina naših starih kmetških domov.

»Družini« je v veliki meri podobna ustanova stricev in tet. Bratje in sestre prevzemnika posestva, ki se ne poroče, ostanejo na kmetiji, kjer njihovo stališče ni dosti različno od stališča hlapcev in dekel. —

Kmet-podjetnik je otrok naše dobe. V življenje ga je poklicalo denarno gospodarstvo. Smisel kmetovanja mu ni nič več preživljanje rodbine, temveč pridobivanje čim večjih denarnih donosov. Je podjetnik, ki računa. Vsaka ura njegovega dela predstavlja zanj določeno denarno vrednost. Osnova njegovega gospodarskega udejstvovanja je predpostavka, da je vložen v njegov obrat tak in tak kapital, ki se mora tako in tako visoko obrestovati. Ako se to ne zgodi, se mu kmetovanje ne izplača.

Za kmeta-podjetnika je največje važnosti trg. Zato je svojo produkcijo usmeril po njegovih potrebah in zahtevah. Omejuje jo na one predmete, ki jih lahko proda. Izbor kultur, ki postaja vedno bolj enostranski, temelji na kalkulaciji in spekulaciji.

V tekmi za čim večjimi denarnimi donosi je bilo treba izboljšati tehnično stran poljedelskega obratovanja. Na površje je prišla beseda racionalizacija. Zahteva po čim večji osvoboditvi obrata od zemlje je pospešila uporabo strojev, umetnih gnojil, močnih krmil itd. Kmetje kapitalistične miselnosti so pričeli uvajati nove metode dela in prehajati na druge kulture, ki so se jim zdele bolj rentabilne. Njihove hiše in gospodarska poslopja že na zunaj kažejo, da korakajo njihovi lastniki z duhom časa, čigar tokovi so jih potegnili v sredo denarnega gospodarstva, jih spravili v stik z bankami in z drugimi denarnimi zavodi. Poleg tega so se oprijeli zadružništva, s katerim so uredili svoje zveze s trgom pri prodaji poljedelskih produktov in tudi pri nakupu potrebščin, pri iskanju kreditov, nalaganju kapitala itd.

Ko so se z novim načinom gospodarjenja po eni strani dvignili kmetovi dohodki, so se po drugi strani pojavile nove, prej neznane potrebe: po kavi in sladkorju, po kupljenih srajcah in židanih nogavicah. Izdelke domače hišne obrti so izpodrinili industrijski proizvodi.

Liberalno-kapitalistično gospodarstvo je najbolj razvito na kmetijah v neposredni bližini mest. To je jasno, če pomislimo, da je vse novodobno gospodarstvo v tesni odvisnosti od trga, ki ga predstavljajo za agrarne produkte mesta in industrijska središča. Poleg gospodarskih činiteljev so vplivali seveda tudi psihološki, med katere je šteti zlasti neprestani stik z meščanstvom.

Življenje takega »kapitalističnega« kmeta (besede ni razumeti niti najmanj v pejorativnem, ampak zgolj v tehničnem smislu), je močno krenilo s tradicionalnega tira. Ne samo v gospodarstvu, temveč v vsem svojem udejstvovanju, v mišljenju in čustvovanju so kmetje-podjetniki zapustili pot očetov in dedov ter si poiskali novih smeri.

Hiš in gospodarskih poslopij ne gradijo več v tradicionalnem slogu, pač pa tako, da so v skladu z zahtevami umnega gospodarjenja in da dajejo

kmetski rodbini neko udobnost. Načela moderne higijene vedno bolj upoštevajo, kjer so le mogli, so uvedli električno razsvetljava.

Njihova miselnost je precej meščanska, prav tako kakor življenje. V občevanju s tujim svetom so se otresli znane kmetske nezaupnosti in njihovo vedenje se je ugladilo. V trgovskih zadevah so si pridobili dokaj spretnosti in prekupčevalci pri njih veliko ne opravijo.

»Družine« tu z gospodarjem in njegovo rodbino ne vežejo več tisti intimni stiki, ki so značilni za tradicionalno kmetsko hišo. Razmerje med hlapcem in gospodarjem postaja zgolj službeno, ureja ga obči državljanski zakonik in temelji na storitvi in protidajatvi. Za isto mizo gospodar in hlapec največkrat ne jesta več. Vendar pa je njuno razmerje še vedno neprimerno bolj ozko kakor pa razmerje med tovarniškim podjetnikom in njegovim delavcem.

Tradicionalno-konservativni tip kmeta se je ohranil v onih predelih Slovenije, ki so zelo odmaknjeni od sveta in nimajo zveze z gospodarskimi in kulturnimi središči (Pohorje, Haloze, Bloško-rakitniška planota, Gorjanci itd.). V podjetnika pa so se kmetje razvili v neposredni bližini večjih mest, Ljubljane, Maribora.

Toda večina slovenskih kmetov je po svojem življenju in po svoji gospodarski miselnosti med obema orisanima skrajnostima.

Tradicionalnost je poznana splošno-kmetska lastnost. Iz nje izvira konservativnost. Kakor je gospodaril oče, tako gospodari tudi sin. Z istim plugom orje, enako seme seje, na enak način spravlja pridelke, jih použiva in razpečava. Sin se trdno oklepa očetove življenjske modrosti. Po istih tradicionalnih vzorih zida svojo kočjo in gospodarska poslopja, opremlja z istim pohištvom svoj dom in na enak način krasi njegovo zunanost (Jeraj).

Vendar se po drugi strani posebno po svetovni vojni kaže na vsem slovenskem podeželju močan vpliv denarnega in kapitalističnega gospodarstva, ki sili kmeta k naprednosti, kajti poleg preživljanja rodbine je postala važen činitelj kmetskega gospodarjenja produkcija za trg. S tržnim izkupičkom se krijejo mnoge kmetske potrebe, ki so izza nekaj desetletij ogromno narasle. Izkupiček na trgu mora biti radi znatnih potreb in občutnih dajatev kolikor mogoče velik. To sili že po naravni nujnosti kmetske gospodarje k umnemu obratovanju, k želji po čim bolj popolni strokovni izobrazbi in k stremljenju po čim ugodnejši prodaji svojih pridelkov.

Konservativno-tradicionalni kmet izginja, ker sega vpliv novega gospodarskega reda že v slednjo našo vas. Kolikor je še takih kmetij, kažejo to značilnost, da se proti krizam še dokaj dobro bore, a svojim gospodarjem in njihovim rodbinam nudijo za težko in naporno delo le bolj slabo življenje.

Napredne in trgovsko-kapitalistične kmetije trpijo v času kriz, a njihovi gospodarji pridejo v dobi ugodnih konjunktur do velikega blagostanja. Pa tudi v slabih časih znajo produkcijo prilagoditi tržnim prilikam. —

Nepobitno dejstvo je, da je ključ do rešitve današnjih težkih razmer naših kmetskih obratov vprašanje cen agrarnih proizvodov. Ko bo ta problem rešen, bo slovensko podeželje gospodarsko prosteje zadihalo, zopet radostno zaživelo. Zato pa je silno važno, da se v sedanjem času naše kmetije ne razdero, ne razprše in dezorganizirajo, tako da njihovo vstajenje ne bo nikdar več mogoče. Iz ruševin naših dni se bo menda vendar rodila doba, ko pesnikove besede »Sveta si zemlja in blagor mu, komur rodiš« ne bodo več prazen zvok.